

BAKA ISTVÁN

Széchenyi balsejtelmei

Gyerekkoromban a székszárdi főutcát jelentette a neve: gimnáziumi történelemkönyvemben a bolsevikká maszkírozott Kossuth homályosította el: első igazi Széchenyi-élményem a nyolcvanas évek elejére esik, amikor kezembe adták a NAPLÓ-ját, – így a kételyekkel, hipochondriával terhelt magánemberrel előbb ismerkedtem meg, mint a történelmi személyiséggel. Nem mintha nem tudtam volna, hogy 1825-ben egyévi jövedelmét ajánlotta fel a Tudományos Akadémia alapítására, hogy ő kezdeményezte a balatoni és a dunai gőzhajózást, hogy az életművének ma is látható szimbóluma, a Lánchíd, először kötötte össze tartósan Budát Pesttel (ma pedig Közép-Európa legszebb – és napjainkban is használható – ipari műemléke): tudtam, hogy 1848 őszén elméje elborult, s élete utolsó évtizedét a döblingi elmegyógyintézetben töltötte, tudtam a Bach-korszakról írott gúnyiratáról, a Blickről ('82-ben olvastam el egy még múlt századi fordítását ennek a német nyelvű osztrák-ellenes pamfletnek, melynek új kiadása még várat magára – mióta!); sok mindent tudtam róla, és a kevésnél is kevesebbet, s ezt ma is szégyellem, bár bűnöm a koré, – de melyikünk elmebéli bűneit nem lehet a korra fogni?!

Ma – miután rengeteget olvastam tőle és róla, s mitologizált alakját magam is próbáltam példaként és tanulságként felmutatni a nyolcvanhármas (andropovi) esztendőben –, ma talán már egy pillantással (blickkel) élesebben látom őt. Látom a napóleoni háborúk utolsó csataterain nyargalászó huszártisztet, aki hiába vakmerősködik, a békekötés és saját devianciája megakadályozza az áhított katonai karriert (mennyivel könnyebb dolguk volt Napóleon fiatal tisztjeinek, akiket egyetlen szerencsés haditett a tábornoki hierarchia csúcsára röpitett); látom az erotomán fiatalembert, aki elől dugdosni kellett a cseléd lányokat, s aki egész Itáliát végigkocsizza, hideg szívű és ölü szerelmét követve: aki testvérbátyja feleségét is elcsábítja és halálba kergeti (élete végéig tartó lelki furdalást szerezve), s aki ezek után egy évtizedig reménytelenül imádja majdani feleségét, aki a szerelmes gróf ostroma közben szorgosan szüli a gyermekeket (szám szerint hatot) öreg férjének, Zichy Károlynak, hogy aztán – az első férj halála után – nyugodt lélekkel, ám, kihűlt érzékekkel nyújtsa kezét s mindazt, amit még nyújtani tud, a második szerepére kárhozott Stefí grófnak, amúgy: a legnagyobb magyarnak.

„A legnagyobb magyar” – ezt Kossuth mondja róla, de a negyvenes évekre ő is a második szerepére kárhozhatja a magyar sártengert fölkavaró, de a kossuthi „séreلمي politikával” (ma populizmusnak neveznénk) szembeforduló „finnyás” arisztokratát, – aki, több olajjal, gépszírral koszolódott be egyetlen gőzgép javítása során, mint a nemzet nagysága előtt folyton leborulni vágyó Kossuth egész életében.

Milyen szánandóan-emberi Széchenyinek a fokozódó népszerűtlenséget is vállaló hadakozása az új idők hőse, Kossuth ellen, nemzetét féltve még a bécsi udvar rossz illatú szövetségét is keresve; s milyen fölemelően-emberi, amikor 1848 márciusában kezdet nyújt a „sikeres szerencsejátékosnak”, aki mindent egy lapra téve nyerte el azt, amiért ő évtizedekig fáradozott. S milyen lesújtóan-emberi a szeptemberi összeroppanása – a félig kész Híd lánacának a Dunába zuhanásától és Jellačić közeledő seregének, az el-

idegenített nemzetiségek bosszújának rémképétől idegösszeomlást kap, Döblingbe menekített Széchenyi tisztánlátó őrülete, kozmikus önvádjja! S milyen emberfölöttien-emberi az, ahogy az „őrült” gróf, már a szabadságharc bukása után, a nemzethalál nem igazolódott rémképeitől szabadulva, újra dolgozni és szervezni kezd! Mert a magyarság nem pusztult el leveretvén, hanem lélekben fölemelkedett, végre igazi, összetartó s az alapvető dolgokban egységes nemzetté vált, s az önző politikai csatározások lehetőségétől megfosztva a költészetével, zenéjével, erkölcsi nagyságával vált ismét példaképpé Európának keleti és nyugati felén egyaránt. Ezekben az években – a Bach-korszakban – születnek meg Vörösmarty utolsó, immár világirodalmi értékű remekei, a legszebb Arany-balladák, Kemény Zsigmond és Jókai Mór első regényei, Liszt Ferenc ezekben az években játssza el a Rákóczi-indulót a fanyar köszönetet mondó Ferenc József előtt, s kezdi megteremteni a magyar zenét, amely a XX. század első felére a németnél, olasznál is fontosabbá vált, s indult meg – Bach miniszter által önmagának tulajdonítva, de valójában a Széchenyi-ösztönözte irányban – az a gazdasági, technikai fejlődés, amely a Trianon-előtti Magyarországot a világ élvonalába emelte, s amelynek pusztuló emlékműve a mai Budapest... Széchenyi élete ezen utolsó éveiben még a döblingi parkba se merészkedett ki, de elmegyógyintézeti lakosztálya (mert azért nem kórterem volt ez) az ellenállás centruma lett, egészen a rendőrségi leleplezésig és a családja meghurcolásától való félelem kiváltotta öngyilkosságig (1860. április 8.).

Mennyi tetterő és mennyi bizonytalanság! Széchenyi István, a legtevékenyebb éveiben is, naplóbejegyzéseit többnyire a betegségeire, közeledő halálára vonatkozó balsejtelmekkel zárja; minden este a pokolba – enelke poklába – szállt alá, hogy aztán reggel az országgyűlésre, az akadémiai urak valamelyik meddő vitájára vagy a Lánchíd munkálatainak ellenőrzésére siessen... s a nagy tervek megalkotása közben dühös cikket írjon a gőzhajója fedélzetét összeköpködő pipás magyarok kulturálatlanságáról, – sajnos, ma megint a hajdani köpködés válik általánossá, holott a Széchenyi-megálmodta sár- és köpésmentes Európába kapaszkodnánk...

Széchenyi István pokla a mi poklunk. De – bárha kövezetlen – út vezet az ő mennyországába: a polgárosult, Európához felnőtt, önmagával és szomszédaival megbékélt Magyarországba is. Adja Isten és mi is önmagunknak, hogy a kelet-európai népek közös fátuma ne téríthessen le bennünket róla.